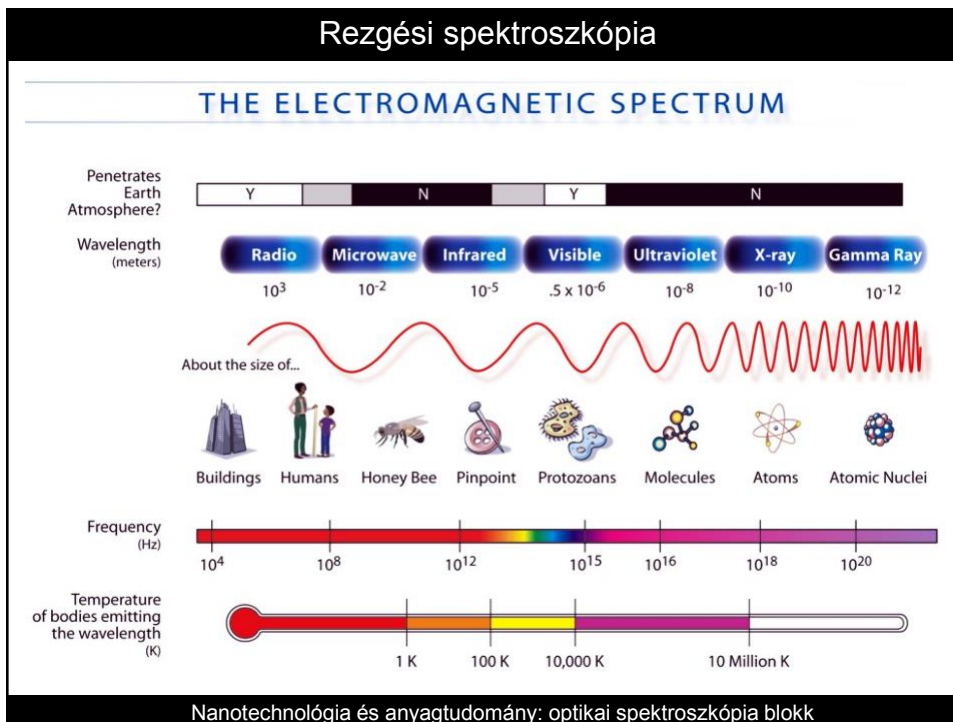

Rezgési spektroszkópia

Rezgési spektroszkópia

Ajánlott irodalom:

Atkins: Molecular quantum mechanics

Struve: Fundamentals of molecular spectroscopy

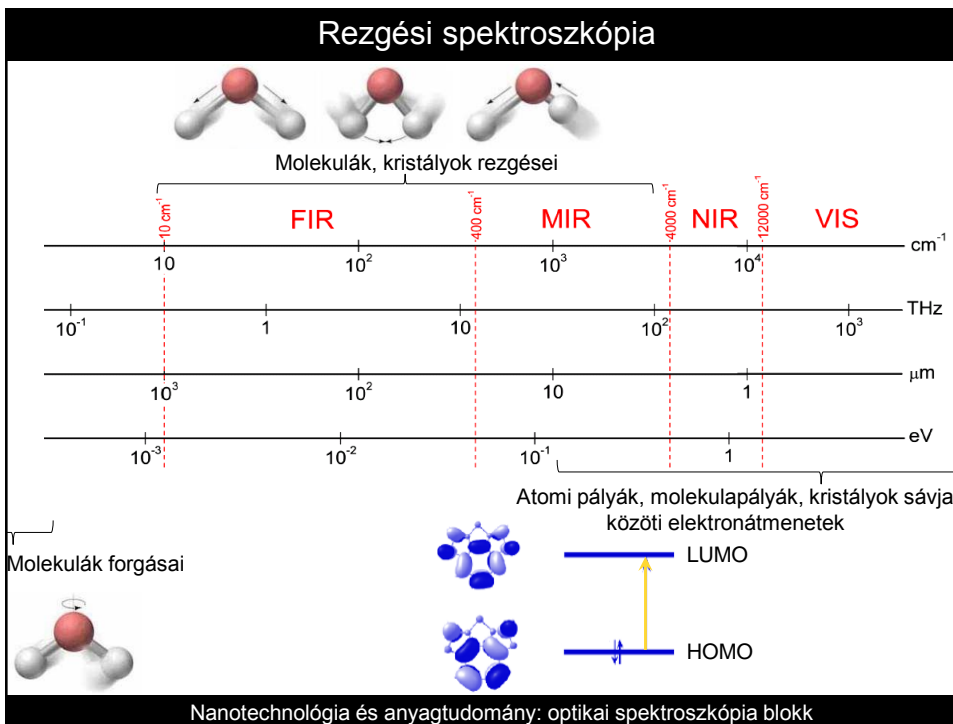
Tinkham: Group theory and quantum mechanics (FI könyvtár)

Dressel: Electrodynamics of solids (FI könyvtár)

Sólyom: A modern szilárdtest-fizika alapjai I. 13. fejezet (FI könyvtár)

Kamarás: Bevezetés a modern optikába V. 11. fejezet (FI könyvtár)

Nanotechnológia és anyagtudomány: optikai spektroszkópia blokk

Rezgési spektroszkópia

Maxwell egyenletek anyagban 1./8.

$$\begin{cases} \nabla \cdot \mathbf{B} = 0 \\ \nabla \times \mathbf{E} + \frac{1}{c} \frac{\partial \mathbf{B}}{\partial t} = 0 \\ \nabla \times (\mathbf{B} - 4\pi \mathbf{H}) - \frac{1}{c} \frac{\partial (\mathbf{E} + 4\pi \mathbf{P})}{\partial t} = \nabla \times \mathbf{H} - \frac{1}{c} \frac{\partial \mathbf{Q}}{\partial t} = 0 \\ \nabla (\mathbf{E} + 4\pi \mathbf{P}) = \nabla \rho = 0 \end{cases}$$

Lineáris válasz a külső térre:
(negatív - anyag kkt.)

$$\begin{aligned} \mathbf{P}_{q,\omega} &= \hat{\chi}_{q,\omega}^e \mathbf{E}_{q,\omega} \rightarrow \mathbf{Q}_{q,\omega} = (1 + 4\pi \hat{\chi}_{q,\omega}^e) \mathbf{E}_{q,\omega} = \hat{\epsilon}_{q,\omega} \mathbf{E}_{q,\omega} \\ \mathbf{H}_{q,\omega} &= \hat{\chi}_{q,\omega}^m \mathbf{H}_{q,\omega} \rightarrow \mathbf{B}_{q,\omega} = (1 + 4\pi \hat{\chi}_{q,\omega}^m) \mathbf{H}_{q,\omega} = \hat{\mu}_{q,\omega} \mathbf{H}_{q,\omega} \end{aligned}$$

$$\begin{cases} q (\hat{\epsilon}_{q,\omega} \mathbf{E}_{q,\omega}) = 0 \\ q (\hat{\mu}_{q,\omega} \mathbf{H}_{q,\omega}) = 0 \\ q \times \mathbf{H}_{q,\omega} + \frac{i\omega}{c} \hat{\epsilon}_{q,\omega} \mathbf{E}_{q,\omega} = 0 \\ q \times \mathbf{E}_{q,\omega} - \frac{i\omega}{c} \hat{\mu}_{q,\omega} \mathbf{H}_{q,\omega} = 0 \end{cases}$$

- lineáris egyenletrendszer $\hat{\epsilon}_{q,\omega}, \hat{\mu}_{q,\omega}$ együttbratolók
- ezek tenzormennyiségek, a hullámegyenlet általánosan
vagyis

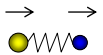
Izotróp eset, azaz $\hat{\epsilon}_{q,\omega} = \epsilon_{q,\omega} \mathbb{1} \Rightarrow q^2 = \frac{\omega^2}{c_v^2} \epsilon_{q,\omega}$

Alecsok: „optikai tartomány” - $\hat{\mu}_{q,\omega} = \mathbb{1}$
hullámegyenlet: $q \times (q \times \mathbf{E}_{q,\omega}) + \frac{\omega^2}{c^2} \hat{\epsilon}_{q,\omega} \mathbf{E}_{q,\omega} = 0 / q \Rightarrow q (\hat{\epsilon}_{q,\omega} \mathbf{E}_{q,\omega}) = 0$
„mágneses rezonancia tartomány” - $\hat{\epsilon}_{q,\omega} = \text{const.}$

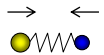
Nanotechnológia és anyagtudomány: optikai spektroszkópia blokk

Rezgési spektroszkópia

2 atomos molekula: $m_1, +e$ $m_2, -e$ Elmozdulástér 2×3 dimenziós: $\{x_1, y_1, z_1, x_2, y_2, z_2\}$

transzlációs módusok

rotációs módusok

vibrációs módus

Mozgásegyenletek:

$$\left. \begin{aligned} m_1 \frac{d^2 u_1}{dt^2} &= -c(u_1 - u_2) - 2\gamma m_1 \frac{du_1}{dt} + eE(t) \\ m_2 \frac{d^2 u_2}{dt^2} &= -c(u_2 - u_1) - 2\gamma m_2 \frac{du_2}{dt} - eE(t) \end{aligned} \right\} \begin{aligned} E(t) &= E_\omega e^{i\omega t} \\ u_2(t) - u_1(t) &= \delta u_\omega e^{i\omega t} \end{aligned}$$

$$\Downarrow$$

$$-\omega^2 \delta u_\omega = -2c \frac{m_1 + m_2}{m_1 m_2} \delta u_\omega + 2i\gamma \omega \delta u_\omega + \frac{m_1 + m_2}{m_1 m_2} e E_\omega \quad \omega_0^2 = 2c \frac{m_1 + m_2}{m_1 m_2}$$

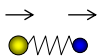
$$\Downarrow$$

$$D_\omega = \varepsilon_\omega E_\omega = E_\omega + P_\omega = E_\omega + e \delta u_\omega = \left(1 + \frac{e^2}{2c} \frac{\omega_0^2}{\omega_0^2 - \omega^2 - 2i\gamma\omega} \right) E_\omega \quad \varepsilon(\omega) = 1 + \frac{e^2}{2c} \frac{\omega_0^2}{\omega_0^2 - \omega^2 - 2i\gamma\omega}$$

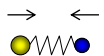
Nanotechnológia és anyagtudomány: optikai spektroszkópia blokk

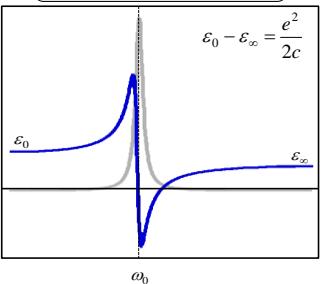
Rezgési spektroszkópia

2 atomos molekula: $m_1, +e$ $m_2, -e$ Elmozdulástér 2×3 dimenziós: $\{x_1, y_1, z_1, x_2, y_2, z_2\}$

transzlációs módusok

rotációs módusok

vibrációs módus

$$\varepsilon(\omega) = 1 + \frac{e^2}{2c} \frac{\omega_0^2}{\omega_0^2 - \omega^2 - 2i\gamma\omega}$$

$\varepsilon_0 - \varepsilon_\infty = \frac{e^2}{2c}$

Abszorpciós együttható (a):

$$E(r, t) = E_{q, \omega} e^{i(qr - \omega t)} = E_{q, \omega} e^{i \left[\frac{\omega}{c_v} \sqrt{\varepsilon} r - \omega t \right]} = E_{q, \omega} e^{i \left[\frac{\omega}{c_v} (n + ik) r - \omega t \right]}$$

$$\sqrt{\varepsilon} = n + ik \Leftrightarrow \begin{cases} n^2 - k^2 = \varepsilon' \\ 2nk = \varepsilon'' \end{cases}$$

$$\overline{I}(r) = |E_{q, \omega}|^2 e^{-2k \frac{\omega}{c_v} r} \equiv I_0 e^{-ar} \approx I_0 e^{-\sqrt{2\varepsilon''} \frac{\omega}{c_v} r}$$

↑ rezonanciához közel

Reflektivitás:

$$R = \left| \frac{\sqrt{\varepsilon} - 1}{\sqrt{\varepsilon} + 1} \right|^2 \quad \varepsilon' = 0 \Rightarrow R = 1$$

Nanotechnológia és anyagtudomány: optikai spektroszkópia blokk

Rezgési spektroszkópia

Polarizáció/polarizálhatóság:

$P_0 \neq 0$
 $m_1, +e \quad m_2, -e$

$P_0 = 0$
 $m_1, +e \quad m_2, -e$

$P_\omega \neq 0, \frac{\partial P_\omega}{\partial E_\omega} \neq 0$
IR, Raman

$P_\omega \neq 0, \frac{\partial P_\omega}{\partial E_\omega} = 0$
IR

$P_\omega = 0, \frac{\partial P_\omega}{\partial E_\omega} \neq 0$
Raman

$$P_\omega \propto \langle f | \hat{x} | i \rangle = \int dx f(x) \cdot x \cdot 1$$

IR

$$\frac{\partial P_\omega}{\partial E_\omega} \propto \langle f | \hat{x}^2 | i \rangle = \int dx f(x) \cdot x^2 \cdot 1$$

Raman

Ha a molekulának van inverziós szimmetriája, azaz $[\hat{H}, i] = 0$, akkor $\hat{H}$ sajátfüggvényei v. páros v. páratlan függvények.

▷ A rezgési módusok v. IR v. Raman aktívak.

Nanotechnológia és anyagtudomány: optikai spektroszkópia blokk

Rezgési spektroszkópia

Elmozdulástér $N \times 3$ dimenziós: $\{x_1, y_1, z_1, \dots, x_N, y_N, z_N\}$

Klasszikus: $m_j \frac{d^2 u_j(t)}{dt^2} = - \frac{\partial E_{\text{harm}}}{\partial u_j} = - \sum_{k \neq j} D_{j,k} u_k(t) \quad u_j(t) = u_j e^{i\omega t}$

⇓

$$m_j \omega_j^2 u_j = \sum_{k \neq j} D_{j,k} u_k$$

ω_j sajátfrekvenciák és u_j normálkoordináták meghatározása $\hat{D}_{j,k}$ diagonalizálása

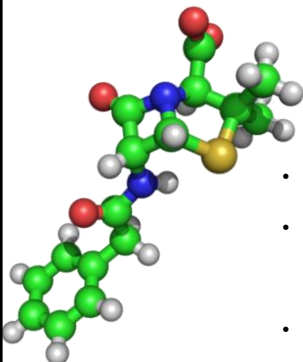
Kvantumos: $\hat{H} = \sum_{j=1}^{3N} \frac{p_j^2}{2m_j} + \frac{1}{2} \sum_{j \neq k} u_j D_{j,k} u_k = \frac{1}{2} \sum_{j=1}^{3N} (\tilde{p}_j^2 + \omega_j^2 \tilde{u}_j^2) = \left[\sum_{j=1}^{3N} \hbar \omega_j \left(\hat{a}_j^\dagger \hat{a}_j + \frac{1}{2} \right) \right]$

ω_j sajátfrekvenciák és u_j normálkoordináták (polarizációk) meghatározása $\hat{D}_{j,k}$ diagonalizálása

▷ 3N db harmonikus oszcillátor

Nanotechnológia és anyagtudomány: optikai spektroszkópia blokk

Rezgési spektroszkópia

Elmozdulástér $N \times 3$ dimenziós: $\{x_1, y_1, z_1, \dots, x_N, y_N, z_N\}$

$3N$ db harmonikus oszcillátor

- 3 db translációs módus: tömegközéppont elmozdulásai
- 3db rotációs módus: tömegközéppont körüli merev forgások, lineáris molekula esetén 2 db, fényel gerjeszthető, ~MHz
- $(N-2) \times 3$ db tömegközépponti vibrációs módus, ω_j sajátfrekvenciák

$$\varepsilon(\omega) = 1 + \sum_j \frac{e^2}{K_j} \frac{\omega_j^2}{\omega_j^2 - \omega^2 - 2i\gamma_j\omega}$$

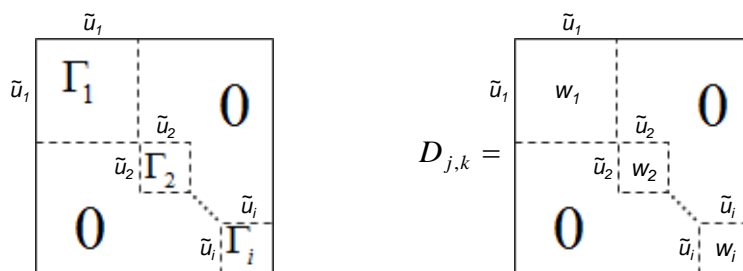
- Nem az összes vibrációs módus hordoz polarizációt (elektromos dipólmomentumot), azaz nem mind infravörös aktív
- Raman aktív módusok: a molekula polarizációja nem változik, csak a polarizálhatósága
- Csendes módusok: sem infravörös, sem Raman aktív módusok

Nanotechnológia és anyagtudomány: optikai spektroszkópia blokk

Rezgési spektroszkópia

Szimmetriák szerepe a rezgési módusok meghatározásában

Szimmetria kvantumoz megfogalmazásban: $[\hat{H}, g] = 0 \quad \forall g \in G \quad \Rightarrow \quad \hat{H}, g$ közös sajátállapotok

G_j -k a szimmetriacsoport invariáns alterei, $\hat{H}$ -nak ezen altereken belül a sajátértékei megegyeznek

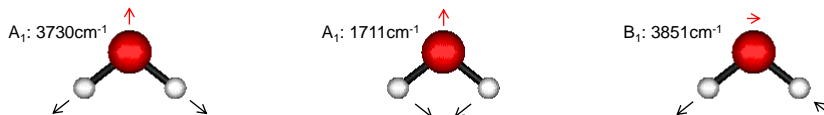

- A molekula szimmetriájának ismeretében megadható, hogy hány darab, hányszorosan degenerált rezgési módus van, $D_{j,k}$ pontos alakjának ismerete nélkül!!!!
- Megadható, hogy mely módusok infravörös ill. Raman aktvak ill. melyek csendes módusok

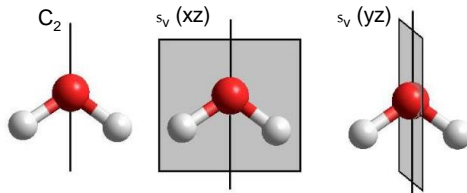
Nanotechnológia és anyagtudomány: optikai spektroszkópia blokk

Rezgési spektroszkópia

Víz molekula: $(N-2) \times 3 = 3$ vibrációs módus

- Molekula pontcsoportja: a molekula összes szimmetriája az alapállapotában,
- Pontcsoport generátorai: a minimális számú szimmetria, melynek szorzataként a többi előáll,

- Pontcsoport karaktertáblája:

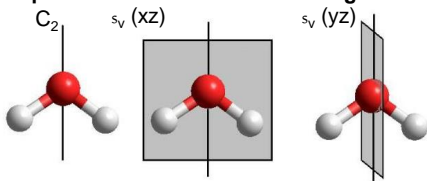
	E	$C_2(z)$	$\sigma_v(xz)$	$\sigma_v(yz)$	linear, rotations
A_1	1	1	1	1	z
A_2	1	1	-1	-1	R_z
B_1	1	-1	1	-1	x, R_y
B_2	1	-1	-1	1	y, R_x

↙ ↘ ↗ ↖
a csoport invariáns alterei (polár- és axiálvektor)

Nanotechnológia és anyagtudomány: optikai spektroszkópia blokk

Rezgési spektroszkópia

Recept módusszám és -karakter meghatározására

	E	$C_2(z)$	$\sigma_v(xz)$	$\sigma_v(yz)$	linear, rotations	quadratic
A_1	1	1	1	1	z	x^2, y^2, z^2
A_2	1	1	-1	-1	R_z	xy
B_1	1	-1	1	-1	x, R_y	xz
B_2	1	-1	-1	1	y, R_x	yz
H_2O	9	-1	3	1		

↑ ↑
IR   Raman
rotációs

$$E = \begin{bmatrix} 1 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 0 \\ 0 & 0 & 1 \end{bmatrix} \otimes \begin{bmatrix} 1 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 0 \\ 0 & 0 & 1 \end{bmatrix}$$

$$C_2 = \begin{bmatrix} 1 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 1 \\ 0 & 1 & 0 \end{bmatrix} \otimes \begin{bmatrix} -1 & 0 & 0 \\ 0 & -1 & 0 \\ 0 & 0 & 1 \end{bmatrix}$$

$$\sigma_v(xz) = \begin{bmatrix} 1 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 0 \\ 0 & 0 & 1 \end{bmatrix} \otimes \begin{bmatrix} 1 & 0 & 0 \\ 0 & -1 & 0 \\ 0 & 0 & 1 \end{bmatrix}$$

$$\sigma_v(yz) = \begin{bmatrix} 1 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 1 \\ 0 & 1 & 0 \end{bmatrix} \otimes \begin{bmatrix} -1 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 0 \\ 0 & 0 & 1 \end{bmatrix}$$

$$\Gamma_{H_2O} = \bigoplus_i c_i \Gamma_i, \text{ ahol } c_i = \frac{1}{h} \sum_{g \in G} \chi_{H_2O}(g) \chi_i^*(g) \quad \text{Összes módus: } \Gamma_{H_2O} = 3A_1 + A_2 + 3B_1 + 2B_2$$

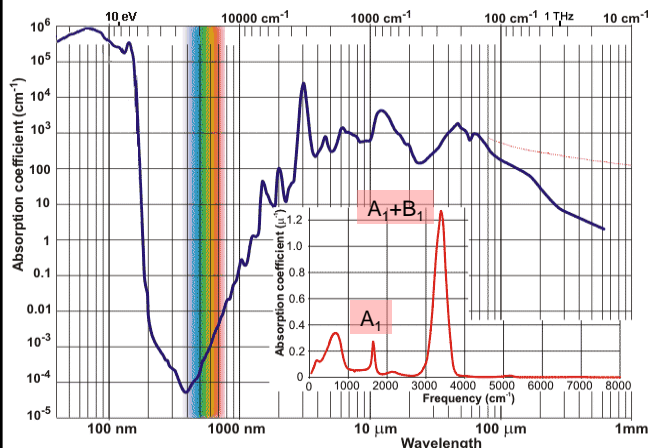
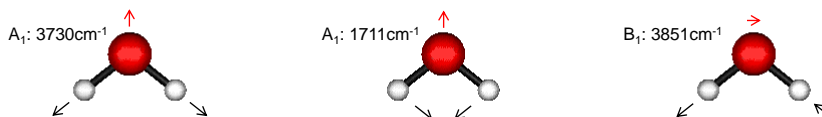
$$\text{Rezgési módusok: } \Gamma_{H_2O}^{vibr} = \Gamma_{H_2O} - 3 \times \text{transz} - 3 \times \text{rot} = 2A_1 + B_1$$

IR és Raman aktív

Nanotechnológia és anyagtudomány: optikai spektroszkópia blokk

Rezgési spektroszkópia

<http://www.chemtube3d.com/vibrationsH2O.htm>

- Alacsony frekvenciákon rotációs módusok
- Környezet hatása, H-H kötések, ...
- Látható-közeli-infravörös ablak: szövetek átlátszósága
- Ultrahelya tartomány: elektronikus gerjesztések

Nanotechnológia és anyagtudomány: optikai spektroszkópia blokk

Rezgési spektroszkópia

NAME		POSITIONS OF INFRARED BANDS		FUNCTIONAL GROUP REPRESENTATION			
Aliphatic		C-H		Methyl	Methylene	Alkene	Alkyne
	Methyl	2960		<chem>CH3-</chem>	<chem>-CH2-</chem>	<chem>C=C</chem>	<chem>C#C</chem>
	Methylene	2930		<chem>R1-CH=CH2</chem>	<chem>R1-CH=CH-R2</chem>	<chem>R1-CH=CH-R2</chem>	<chem>R1-C#C-R2</chem>
Unsaturated		C=C		Vinylidene	Cis	Trans	
	Alkenes	3050 1640		<chem>R1-CH=C(H)-R2</chem>	<chem>R1-CH=C(H)-R2</chem>	<chem>R1-CH=C(H)-R2</chem>	
	Vinyl	910 1640		<chem>R1-CH=C(H)-R2</chem>	<chem>R1-CH=C(H)-R2</chem>	<chem>R1-CH=C(H)-R2</chem>	
	Vinylidene	890 1640		<chem>R1-CH=C(H)-R2</chem>	<chem>R1-CH=C(H)-R2</chem>	<chem>R1-CH=C(H)-R2</chem>	
	Cis	700 1640		<chem>R1-CH=C(H)-R2</chem>	<chem>R1-CH=C(H)-R2</chem>	<chem>R1-CH=C(H)-R2</chem>	
	Trans	965 1670		<chem>R1-CH=C(H)-R2</chem>	<chem>R1-CH=C(H)-R2</chem>	<chem>R1-CH=C(H)-R2</chem>	
	Alkynes	3200	2200	<chem>R1-C#C-R2</chem>	<chem>R1-C#C-R2</chem>	<chem>R1-C#C-R2</chem>	
Aromatics			Ring	Mono	Ortho	Meta	Para
	Mono	750	700	<chem>c1ccccc1R1</chem>	<chem>c1ccccc1R1R2</chem>	<chem>c1ccccc1R1R2</chem>	<chem>c1ccccc1R1R2</chem>
	Ortho	750	---	<chem>c1ccccc1R1R2</chem>	<chem>c1ccccc1R1R2</chem>	<chem>c1ccccc1R1R2</chem>	<chem>c1ccccc1R1R2</chem>
	Meta	782	700	<chem>c1ccccc1R1R2</chem>	<chem>c1ccccc1R1R2</chem>	<chem>c1ccccc1R1R2</chem>	<chem>c1ccccc1R1R2</chem>
	Para	817	---	<chem>c1ccccc1R1R2</chem>	<chem>c1ccccc1R1R2</chem>	<chem>c1ccccc1R1R2</chem>	<chem>c1ccccc1R1R2</chem>
Oxygen Groups			C-O	Aldehyde	Ketone	Ester	
	Ether	1100	1100	<chem>R1-C(=O)-H</chem>	<chem>R1-C(=O)-R2</chem>	<chem>R1-C(=O)-O-R2</chem>	
	Alcohol	1100	3350	<chem>R1-C(=O)-O-R2</chem>	<chem>R1-C(=O)-O-R2</chem>	<chem>R1-C(=O)-O-R2</chem>	
Carbonyl Groups			C=O	Ether	CarbAcid	Alcohol	
	Aldehyde	2700	1730	<chem>R1-O-R2</chem>	<chem>R1-C(=O)-OH</chem>	<chem>R1-O-R2</chem>	
	Ketone	1700	1700	<chem>R1-C-O-R2</chem>	<chem>R1-C(=O)-OH</chem>	<chem>R1-O-R2</chem>	
	Ester	1740	1740	<chem>R1-C-O-R2</chem>	<chem>R1-C(=O)-OH</chem>	<chem>R1-O-R2</chem>	
	Carboxylic Acid	3100	1720	<chem>R1-C-O-R2</chem>	<chem>R1-C(=O)-OH</chem>	<chem>R1-O-R2</chem>	
Nitrogen Groups			N-H	Amide	Amine	Nitrile	
	Amide	1640	3200	<chem>R1-C(=O)-NH2</chem>	<chem>R1-NH2</chem>	<chem>R1-C#N</chem>	
	Amine	3300	3300	<chem>R1-C#N</chem>	<chem>R1-NH2</chem>	<chem>R1-C#N</chem>	
	Nitrile	2250	2250	<chem>R1-C#N</chem>	<chem>R1-NH2</chem>	<chem>R1-C#N</chem>	

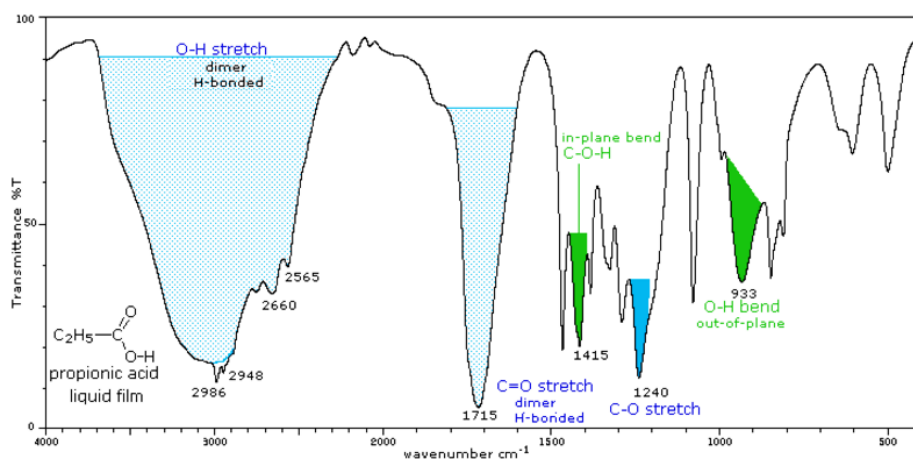

RELATIVE PEAK INTENSITIES

<https://www.thermofisher.com>

Nanotechnológia és anyagtudomány: optikai spektroszkópia blokk

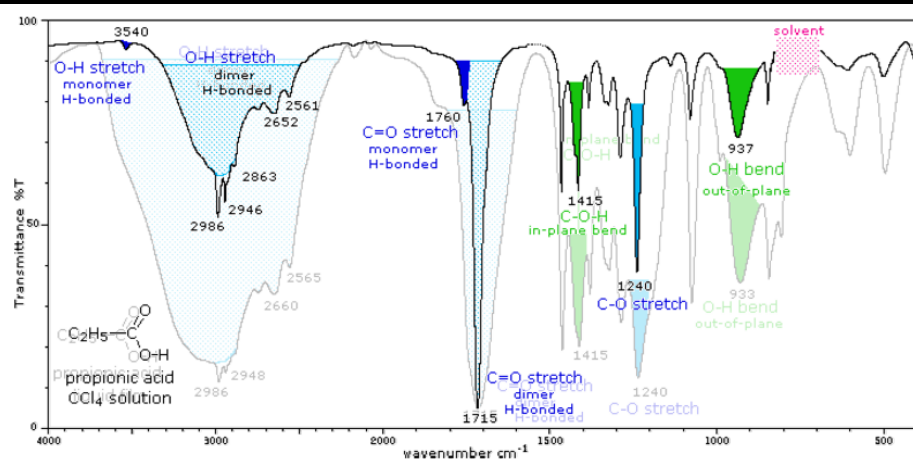
Rezgési spektroszkópia

- Ismert molekulák IR és Raman spektruma tabulálva adatbázis/software szinten ρ összetétel, koncentráció spektroszkópiai meghatározása
- Jellemző strukturális egységek (O-H, C=O, ...) gerjesztési frekvenciája keveset változik molekuláról molekulára ρ új molekulák spektroszkópiai azonosítása
- Kisebb molekuláknál a szerkezet és gerjesztések meghatározása első elvű számolásokból

Nanotechnológia és anyagtudomány: optikai spektroszkópia blokk

Rezgési spektroszkópia

- Ismert molekulák IR és Raman spektruma tabulálva adatbázis/software szinten ρ összetétel, koncentráció spektroszkópiai meghatározása
- Jellemző strukturális egységek (O-H, C=O, ...) gerjesztési frekvenciája keveset változik molekuláról molekulára ρ új molekulák spektroszkópiai azonosítása
- Kisebb molekuláknál a szerkezet és gerjesztések meghatározása első elvű számolásokból
- Közeg hatása a gerjesztésekre: eltolódás, vonalszélesség változása

Nanotechnológia és anyagtudomány: optikai spektroszkópia blokk

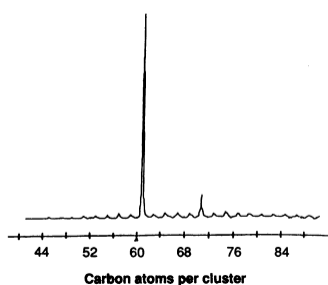

Rezgési spektroszkópia

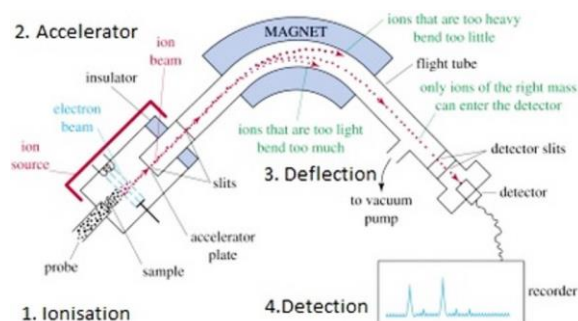
C₆₀ fullerén: The Nobel Prize in Chemistry 1996
Robert F. Curl Jr., Sir Harold Kroto, Richard E. Smalley

The discovery of carbon atoms bound in the form of a ball is rewarded

Robert F. Curl, Richard E. Smalley: *Probing C₆₀*
Science **242**, 1017 (1988)

Fig. 1. Mass spectra of carbon cluster distributions in a supersonic beam produced by laser vaporization

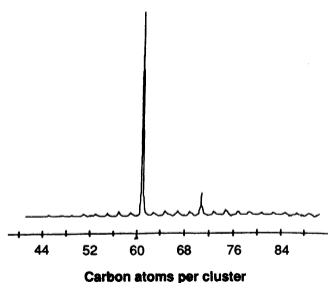
Nanotechnológia és anyagtudomány: optikai spektroszkópia blokk

Rezgési spektroszkópia

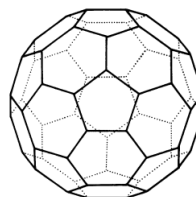
C₆₀ fullerén: The Nobel Prize in Chemistry 1996
Robert F. Curl Jr., Sir Harold Kroto, Richard E. Smalley

The discovery of carbon atoms bound in the form of a ball is rewarded

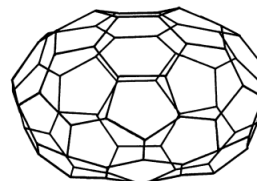
Robert F. Curl, Richard E. Smalley: *Probing C₆₀*
Science **242**, 1017 (1988)

Fig. 1. Mass spectra of carbon cluster distributions in a supersonic beam produced by laser vaporization

Fig. 2. Truncated icosahedral structure proposed for C₆₀.

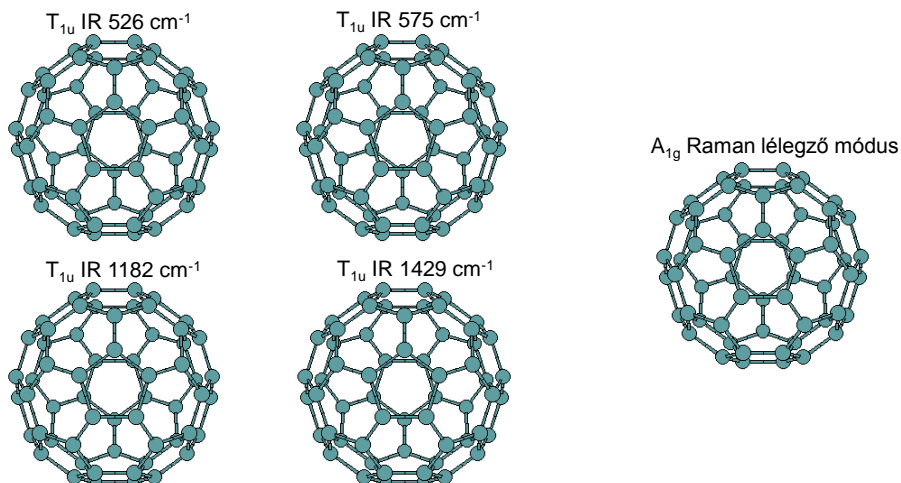
Fig. 3. A possible fullerene structure for the cluster C₇₂.

Nanotechnológia és anyagtudomány: optikai spektroszkópia blokk

Rezgési spektroszkópia

C_{60} fullerén rezgései

- Rezgési módusok: $N \times 3 - 6 = 174$ harmonikus oszcillátor
- Ikozaéderez szimmetria $\Rightarrow$ 46 normál módus: 4 IR aktív, 10 Raman aktív, 32 csendes módus

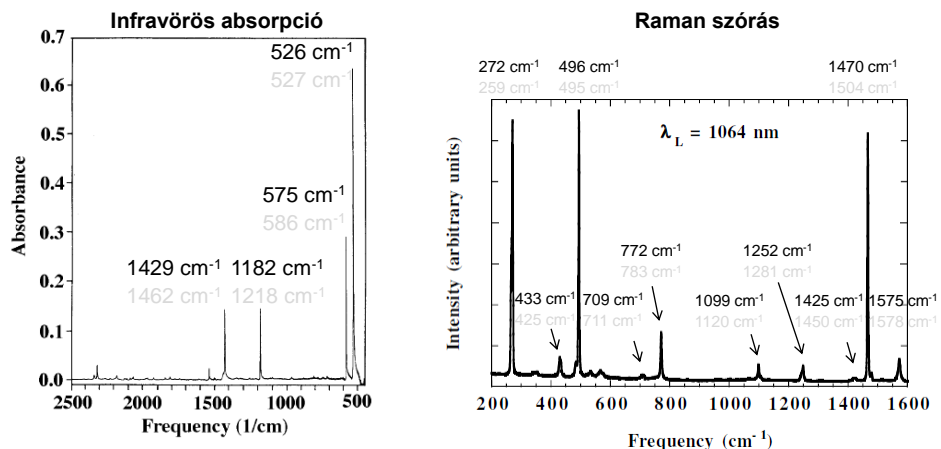

Nanotechnológia és anyagtudomány: optikai spektroszkópia blokk

Rezgési spektroszkópia

C_{60} fullerén rezgései

- Ikozaéderez szimmetria $\Rightarrow$ 46 normál módus: 4 IR aktív, 10 Raman aktív, 32 csendes módus
- Első elvű számolások: C_{60} alapállapota ikozaéderez, rezgési frekvenciák ~ 1 -2% hibával

Mérések 1.4 mm vastag filmen: B. Chase, N. Herron, E. Holler: J. Phys. Chem. **96**, 4262 (1992)

Nanotechnológia és anyagtudomány: optikai spektroszkópia blokk

Rezgési spektroszkópia

Kristályok rezgései

$$m_u \frac{d^2 u_n}{dt^2} = -c(u_n - v_{n-1}) - c(u_n - v_n)$$

$$m_v \frac{d^2 v_n}{dt^2} = -c(v_n - u_n) - c(v_n - u_{n+1})$$

$$-\omega^2 u_m = 2c \left(v \cos \frac{qa}{2} - u \right)$$

$$-\omega^2 v_m = 2c \left(u \cos \frac{qa}{2} - v \right)$$

Diszperziós reláció: $\omega(q)^2 = c \frac{m_u + m_v}{m_u m_v} \pm c \sqrt{\left(\frac{m_u + m_v}{m_u m_v} \right)^2 - \frac{4 \sin^2(qa/2)}{m_u m_v}}$

Nanotechnológia és anyagtudomány: optikai spektroszkópia blokk

Rezgési spektroszkópia

$$m_u \frac{d^2 u_n}{dt^2} = c(v_n + v_{n-1} - 2u_n) - 2\gamma m_u \frac{du_n}{dt} + eE(t)$$

$$m_v \frac{d^2 v_n}{dt^2} = c(u_n + u_{n-1} - 2v_n) - 2\gamma m_v \frac{dv_n}{dt} - eE(t)$$

$$\lambda \gg a \Rightarrow q \ll \frac{\pi}{a} \Rightarrow \begin{cases} E(r,t) \approx E_\omega e^{i\omega t} \\ u_n(t) \approx u e^{-i\omega t} \\ v_n(t) \approx v e^{-i\omega t} \end{cases}$$

$$\omega_{TO} = \sqrt{2c \frac{m_u + m_v}{m_u m_v}}$$

$$D_\omega = E_\omega + e(u_\omega - v_\omega) = \left(1 + \frac{e^2}{4c} \frac{\omega_{TO}^2}{\omega_{TO}^2 - \omega^2 - 2i\gamma\omega} \right) E_\omega$$

$$\varepsilon(\omega) = 1 + \frac{e^2}{4c} \frac{\omega_{TO}^2}{\omega_{TO}^2 - \omega^2 - 2i\gamma\omega}$$

q=0 esetén ugyanaz mint a kétatomos molekula, hiszen az elemi cella tömegközépponti rezgése!

Nanotechnológia és anyagtudomány: optikai spektroszkópia blokk

Rezgési spektroszkópia

$$\varepsilon(\omega) = \varepsilon_\infty + \frac{e^2}{4c} \frac{\omega_{TO}^2}{\omega_{TO}^2 - \omega^2} = \varepsilon_\infty \frac{\frac{\varepsilon_0}{\varepsilon_\infty} \omega_{TO}^2 - \omega^2}{\omega_{TO}^2 - \omega^2}, \quad 1 \rightarrow \varepsilon_\infty \text{ nagyobb frekvenciás elektrongerjzések miatt, } \gamma \approx 0$$

Hullámegyenlet Fourier komponensekre:

$$0 = \mathbf{q} \times (\mathbf{q} \times \mathbf{E}_{\mathbf{q},\omega}) + \frac{\omega^2}{c_v^2} \varepsilon(\omega) \mathbf{E}_{\mathbf{q},\omega} = \mathbf{q} \times (\mathbf{q} \times \mathbf{E}_{\mathbf{q},\omega}) + \frac{\omega^2}{c_v^2} \varepsilon_\infty \frac{\frac{\varepsilon_0}{\varepsilon_\infty} \omega_{TO}^2 - \omega^2}{\omega_{TO}^2 - \omega^2} \mathbf{E}_{\mathbf{q},\omega}$$

Longitudinális megoldás: $0 = \mathbf{q} \times \mathbf{E}_{\mathbf{q},\omega} \Leftrightarrow \varepsilon(\omega) = 0 \Rightarrow \omega^2 = \frac{\varepsilon_0}{\varepsilon_\infty} \omega_{TO}^2 \equiv \omega_{LO}^2$

$$\omega_{TO} = \sqrt{2c \frac{m_u + m_v}{m_u m_v}}$$

$$\varepsilon(\omega) = \varepsilon_\infty \frac{\omega_{LO}^2 - \omega^2}{\omega_{TO}^2 - \omega^2}$$

Transzverzális

$q \ll \frac{\pi}{a}$

$\uparrow$

E_ω

Longitudinális

$q \ll \frac{\pi}{a}$

$\leftarrow E_\omega$

Nanotechnológia és anyagtudomány: optikai spektroszkópia blokk

Rezgési spektroszkópia

$$\varepsilon(\omega) = \varepsilon_\infty + \frac{e^2}{4c} \frac{\omega_{TO}^2}{\omega_{TO}^2 - \omega^2} = \varepsilon_\infty \frac{\frac{\varepsilon_0}{\varepsilon_\infty} \omega_{TO}^2 - \omega^2}{\omega_{TO}^2 - \omega^2}, \quad 1 \rightarrow \varepsilon_\infty \text{ nagyobb frekvenciás elektrongerjzések miatt, } \gamma = 0$$

Hullámegyenlet Fourier komponensekre:

$$0 = \mathbf{q} \times (\mathbf{q} \times \mathbf{E}_{\mathbf{q},\omega}) + \frac{\omega^2}{c_v^2} \varepsilon(\omega) \mathbf{E}_{\mathbf{q},\omega} = \mathbf{q} \times (\mathbf{q} \times \mathbf{E}_{\mathbf{q},\omega}) + \frac{\omega^2}{c_v^2} \varepsilon_\infty \frac{\frac{\varepsilon_0}{\varepsilon_\infty} \omega_{TO}^2 - \omega^2}{\omega_{TO}^2 - \omega^2} \mathbf{E}_{\mathbf{q},\omega}$$

Longitudinális megoldás: $0 = \mathbf{q} \times \mathbf{E}_{\mathbf{q},\omega} \Leftrightarrow \varepsilon(\omega) = 0 \Rightarrow \omega^2 = \frac{\varepsilon_0}{\varepsilon_\infty} \omega_{TO}^2 \equiv \omega_{LO}^2$

Diszperziós reláció: $q^2 = \frac{\omega^2}{c_v^2} \varepsilon(\omega) = \frac{\omega^2}{c_v^2} \varepsilon_\infty \frac{\omega_{LO}^2 - \omega^2}{\omega_{TO}^2 - \omega^2} \Rightarrow \omega(q) = \frac{1}{2} \left(\frac{c_v^2 q^2}{\varepsilon_\infty} + \omega_{LO}^2 \pm \sqrt{\left(\frac{c_v^2 q^2}{\varepsilon_\infty} + \omega_{LO}^2 \right)^2 - 4 \frac{c_v^2 q^2}{\varepsilon_\infty} \omega_{TO}^2} \right)$

$\omega = cq$

$\omega = \frac{c}{\sqrt{\varepsilon_\infty}} q$

$\omega = \frac{c}{\sqrt{\varepsilon_0}} q$

ω_{LO}

ω_{TO}

ilyen frekvenciájú rezgés nem terjed az anyagban

$I(r) = I_0 e^{-\alpha r}$

$\alpha \approx \sqrt{2\varepsilon''} \frac{\omega}{c_v}$

$\frac{e(\omega)}{e''(\omega)}$

$\varepsilon_0 - \varepsilon_\infty = \frac{e^2}{4c}$

$\varepsilon_\infty = \frac{\omega_{LO}^2 - \omega^2}{\omega_{TO}^2 - \omega^2}$

Nanotechnológia és anyagtudomány: optikai spektroszkópia blokk

Rezgési spektroszkópia

$$\varepsilon(\omega) = \varepsilon_\infty + \frac{e^2}{2c} \frac{\omega_{TO}^2}{\omega_{TO}^2 - \omega^2} = \varepsilon_\infty \frac{\varepsilon_0 \omega_{TO}^2 - \omega^2}{\omega_{TO}^2 - \omega^2}, \quad 1 \rightarrow \varepsilon_\infty \text{ nagyobb frekvenciás elektrongerjések miatt, } \gamma = 0$$

Hullámegyenlet Fourier komponensekre:

$$0 = \mathbf{q} \times (\mathbf{q} \times \mathbf{E}_{\mathbf{q},\omega}) + \frac{\omega^2}{c_v^2} \varepsilon(\omega) \mathbf{E}_{\mathbf{q},\omega} = \mathbf{q} \times (\mathbf{q} \times \mathbf{E}_{\mathbf{q},\omega}) + \frac{\omega^2}{c_v^2} \varepsilon_\infty \frac{\varepsilon_0 \omega_{TO}^2 - \omega^2}{\omega_{TO}^2 - \omega^2} \mathbf{E}_{\mathbf{q},\omega}$$

Longitudinális megoldás: $0 = \mathbf{q} \times \mathbf{E}_{\mathbf{q},\omega} \Leftrightarrow \varepsilon(\omega) = 0 \Rightarrow \omega^2 = \frac{\varepsilon_0}{\varepsilon_\infty} \omega_{TO}^2 \equiv \omega_{LO}^2$

Diszperziós reláció: $q^2 = \frac{\omega^2}{c_v^2} \varepsilon(\omega) = \frac{\omega^2}{c_v^2} \varepsilon_\infty \frac{\omega_{LO}^2 - \omega^2}{\omega_{TO}^2 - \omega^2} \Rightarrow \omega(q) = \frac{1}{2} \left(\frac{c_v^2 q^2}{\varepsilon_\infty} + \omega_{LO}^2 \pm \sqrt{\left(\frac{c_v^2 q^2}{\varepsilon_\infty} + \omega_{LO}^2 \right)^2 - 4 \frac{c_v^2 q^2}{\varepsilon_\infty} \omega_{TO}^2} \right)$

Nanotechnológia és anyagtudomány: optikai spektroszkópia blokk

Rezgési spektroszkópia

Rezgési módusok meghatározása rugalmatlan neutronszórással

Cubic SrTiO₃

$$\hat{H} = \frac{1}{2M} \sum_{\mathbf{q}} |\hat{\mathbf{p}}(\mathbf{q})|^2 + \frac{1}{2} \sum_{\mathbf{q}} \lambda_s(\mathbf{q}) |\hat{\mathbf{u}}(\mathbf{q})|^2$$

⇓

$$\hat{H} = \sum_{\mathbf{q},s} \hbar \omega_s(\mathbf{q}) \left(\hat{\mathbf{a}}_{\mathbf{q},s}^+ \hat{\mathbf{a}}_{\mathbf{q},s} + \frac{1}{2} \right)$$

⇓

3×N×M harmonikus oszcillátor:

- 3×N fononág
- Minden ágban M módus

Neutron-kristály kölcsönhatásnál megmaradási tételek

$$\begin{cases} \frac{p'^2}{2M_n} = \frac{p^2}{2M_n} \pm \hbar \omega(\mathbf{q}) \\ \hbar \mathbf{q} = \mp \mathbf{p}' - \mathbf{p} - \hbar \mathbf{G} \end{cases}$$

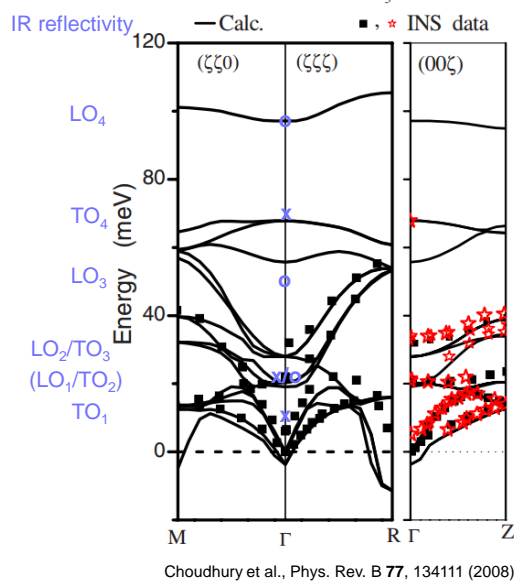
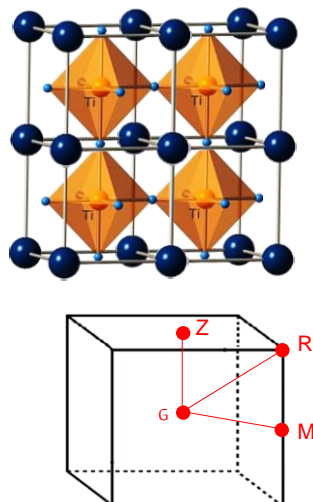
Choudhury et al., Phys. Rev. B **77**, 134111 (2008)

Nanotechnológia és anyagtudomány: optikai spektroszkópia blokk

Rezgési spektroszkópia

Rezgési módusok meghatározása rugalmatlan neutronszórással

SrTiO_3

Nanotechnológia és anyagtudomány: optikai spektroszkópia blokk

Rezgési spektroszkópia

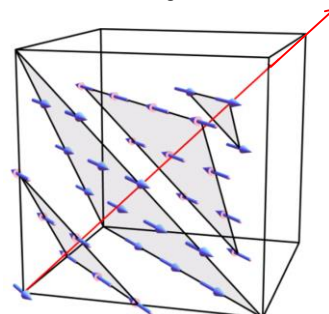
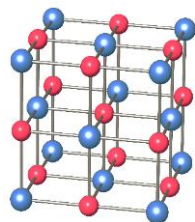
Szimmetriaváltozás megnyilvánulása rezgési módusokban

The Nobel Prize in Physics 1994
Bertram N. Brockhouse, Clifford G. Shull

The Nobel Prize in Physics 1994 was awarded "for pioneering contributions to the development of neutron scattering techniques for studies of condensed matter"

- MnO**
- FCC rács 2 atomos bázissal, NaCl struktúra
  - Antiferromágneses rendeződés $T_N=118\text{K}$ -en (Nobel-díj, neutron szórás)
  - Kristályrács szimmetriája köbösről trigonálisra csökken a mágneses rendeződés miatt

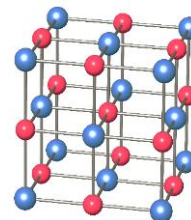
Nanotechnológia és anyagtudomány: optikai spektroszkópia blokk

Rezgési spektroszkópia

Szimmetriaváltozás megnyilvánulása rezgési módusokban

- MnO**
- FCC rács 2 atomos bázissal, NaCl struktúra
  - Antiferromágneses rendeződés $T_N=118\text{K}$ -en (Nobel-díj, neutron szórás)
  - Kristályrács szimmetriája köbösről trigonálisra csökken a mágneses rendeződés miatt

$Fm\bar{3}m$ https://en.wikipedia.org/wiki/Fm-3m_point_group

Character table for O_h point group

	E	$8C_3$	$6C_2$	$6C_4$	$3C_2=(C_4)^2$	i	$6S_4$	$8S_6$	$3\sigma_h$	$6\sigma_d$	linear, rotations	quadratic
A_{1g}	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1		$x^2+y^2+z^2$
A_{2g}	1	1	-1	-1	1	1	-1	1	1	-1		
E_g	2	-1	0	0	2	2	0	-1	2	0	(R_x, R_y, R_z)	$(2z^2-x^2-y^2, x^2-y^2)$
T_{1g}	3	0	-1	1	-1	3	1	0	-1	-1		
T_{2g}	3	0	1	-1	-1	3	-1	0	-1	1		(xz, yz, xy)
A_{1u}	1	1	1	1	1	-1	-1	-1	-1	-1		
A_{2u}	1	1	-1	-1	1	-1	1	-1	-1	1		
E_u	2	-1	0	0	2	-2	0	1	-2	0		
T_{1u}	3	0	-1	1	-1	-3	-1	0	1	1	(x, y, z)	
T_{2u}	3	0	1	-1	-1	-3	1	0	1	-1		
MnO	6	-2	-2	2	-2	-6	-2	2	2	2		

Összes módus: $\Gamma_{MnO} = 2T_{1u}$

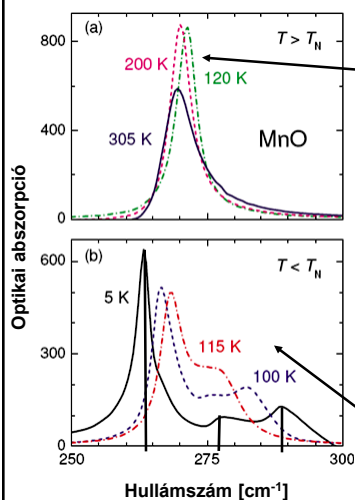
Vibrációs módus: $\Gamma_{MnO}^{vibr} = T_{1u}$

Nanotechnológia és anyagtudomány: optikai spektroszkópia blokk

Rezgési spektroszkópia

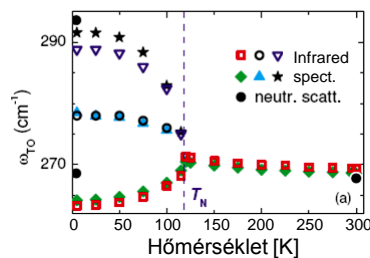
Szimmetriaváltozás megnyilvánulása rezgési módusokban

MnO szimmetriája trigonálisra ~~trigonális~~ köbösre csökken a mágneses rend miatt!!!

Hőmérséklet csökkentésével az optikai fonon:

- keményedik, mivel rácsállandó csökken
- keskenyedik, mivel az anharmonicitás csökken

- 2 atomos bázis: 3 akusztikus + 3 optikai módus
- $T > T_N$ $3\times$ degeneráció, köbös fázis
- $T < T_N$ nincs degeneráció, ortorombos fázis

Nanotechnológia és anyagtudomány: optikai spektroszkópia blokk

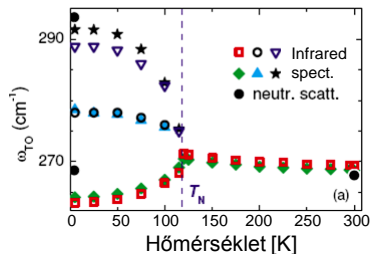
Rezgési spektroszkópia

Szimmetriaváltozás megnyilvánulása rezgési módusokban

MnO szimmetriája ~~trigonálisra~~ trigonálisnál alacsonyabba csökken a mágneses rend miatt!!!

Character table for D_{3d} point group

	E	$2C_3$	$3C_2$	i	$2S_6$	$3\sigma_d$	linear, rotations	quadratic
A_{1g}	1	1	1	1	1	1		x^2+y^2, z^2
A_{2g}	1	1	-1	1	1	-1	R_z	
E_g	2	-1	0	2	-1	0	(R_x, R_y)	$(x^2-y^2, xy) (xz, yz)$
A_{1u}	1	1	1	-1	-1	-1		
A_{2u}	1	1	-1	-1	-1	1	z	
E_u	2	-1	0	-2	1	0	(x, y)	
T_{1u}	3	0	-1	-3	0	1		

Vibrációs módus: $\Gamma_{MnO}^{vibr} = A_{2u} + E_u$

Subgroups of D_{3d} point group: $C_s, C_i, C_2, C_3, D_3, C_{3v}, S_6$

Character table for C_i point group

	E	i	linear, rotations	quadratic
A_g	1	1	R_x, R_y, R_z	$x^2, y^2, z^2, xy, xz, yz$
A_u	1	-1	x, y, z	

Character table for C_s point group

	E	σ_h	linear, rotations	quadratic
A'	1	1	x, y, R_z	x^2, y^2, z^2, xy
A''	1	-1	z, R_x, R_y	yz, xz

Character table for C_2 point group

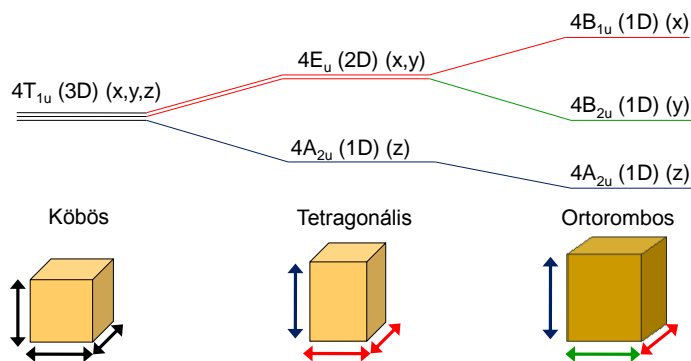
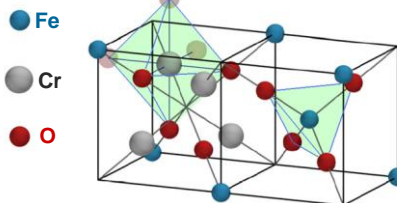
	E	C_2	linear, rotations	quadratic
A	1	1	z, R_z	x^2, y^2, z^2, xy
B	1	-1	x, y, R_x, R_y	yz, xz

Nanotechnológia és anyagtudomány: optikai spektroszkópia blokk

Rezgési spektroszkópia

Szimmetriaváltozás megnyilvánulása rezgési módusokban

- Spinell szerkezet: AB_2X_4
- Lapcentrált köbös elemi cella 2 képletegységgel
- Infravörös-aktív módusok szimmetriaanalízise

Nanotechnológia és anyagtudomány: optikai spektroszkópia blokk

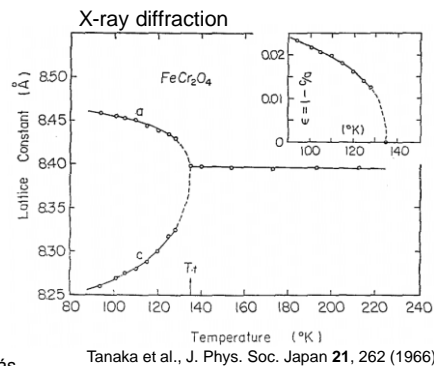
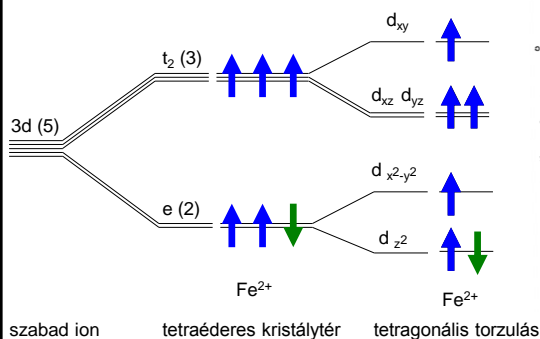
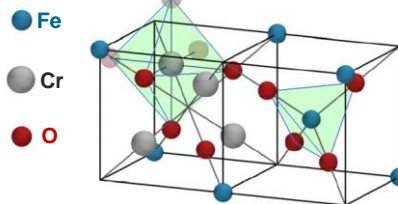

Rezgési spektroszkópia

Szimmetriaváltozás megnyilvánulása rezgési módusokban

Fe^{2+} ionok részlegesen betöltött d-héjjal:

- Pályadegeneráció $\rightarrow$ Jahn-Teller torzulás, T_{JT}
- Mágneses rendeződés, T_C

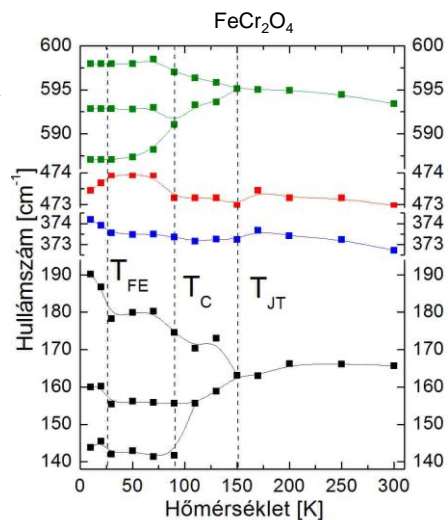
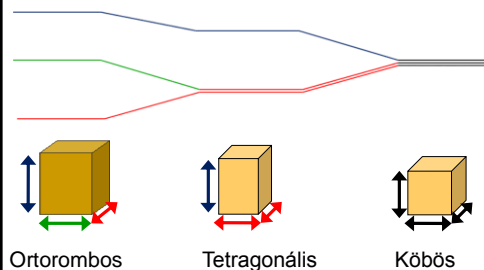
Nanotechnológia és anyagtudomány: optikai spektroszkópia blokk

Rezgési spektroszkópia

Szimmetriaváltozás megnyilvánulása rezgési módusokban

Fe^{2+} ionok részlegesen betöltött d-héjjal:

- Pályadegeneráció $\rightarrow$ Jahn-Teller torzulás, T_{JT}
- Mágneses rendeződés, T_C

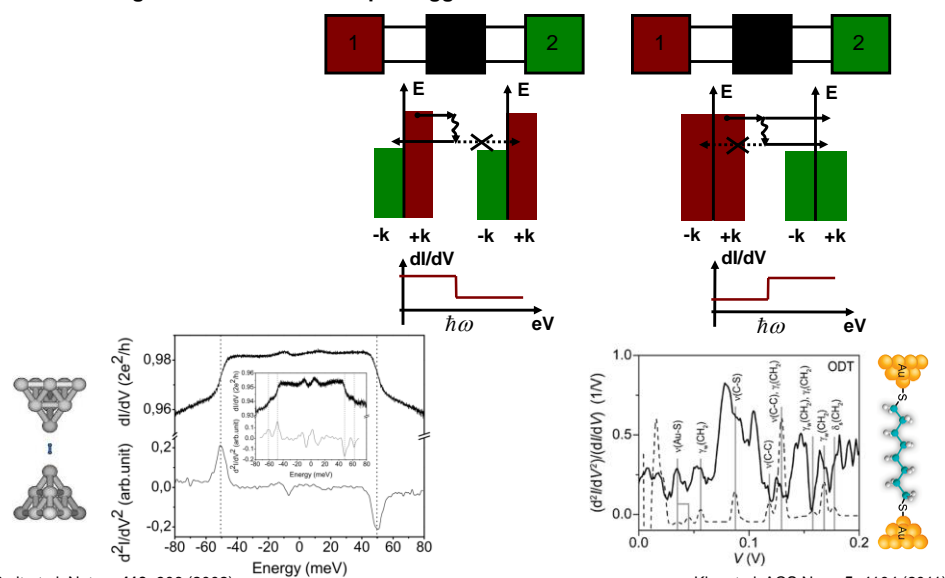

Bordács et al., Phys. Rev. Lett. **103**, 077205 (2009)

Nanotechnológia és anyagtudomány: optikai spektroszkópia blokk

Rezgési spektroszkópia

Molekularezgések mérése vezetőképességgel

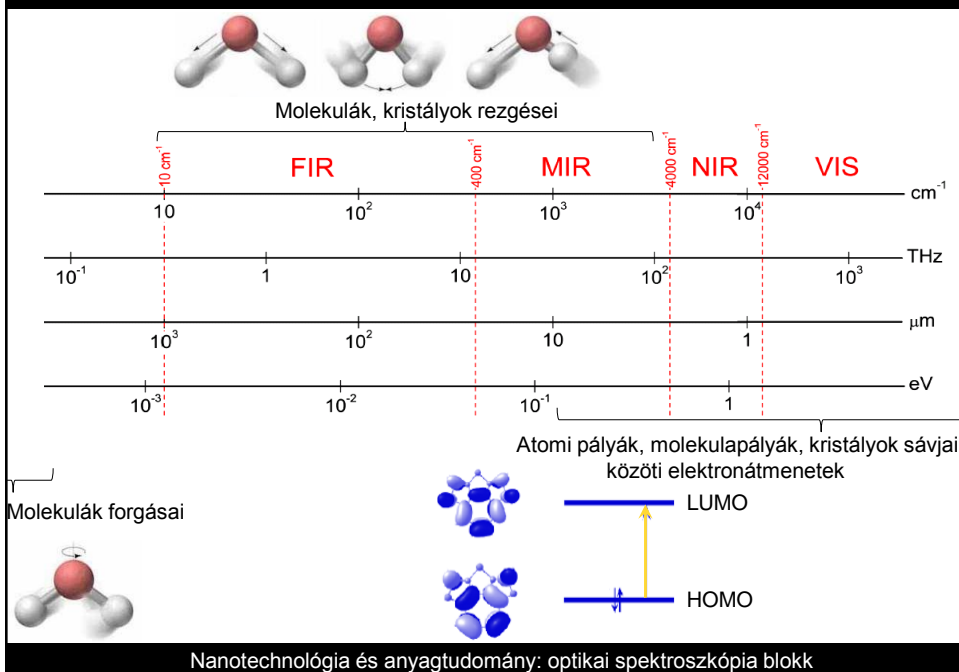

Smit et al. Nature **419**, 906 (2002)

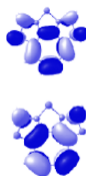
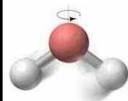
Kim et al. ACS Nano **5**, 4104 (2011)

Nanotechnológia és anyagtudomány: optikai spektroszkópia blokk

Elektrongerjesztések spektroszkópiája

Molekulák forgásai

Atomi pályák, molekulapályák, kristályok sávjai közötti elektronátmenetek

LUMO

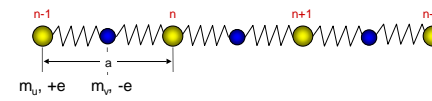
HOMO

Nanotechnológia és anyagtudomány: optikai spektroszkópia blokk

Elektrongerjesztések spektroszkópiája

$$m_u \frac{d^2 u_n}{dt^2} = c(v_n + v_{n-1} - 2u_n) - 2m_u \frac{du_n}{dt} + eE(t)$$

$$m_v \frac{d^2 v_n}{dt^2} = c(u_n + u_{n-1} - 2v_n) - 2m_v \frac{dv_n}{dt} - eE(t)$$

$\lambda \gg a \Rightarrow q \ll \frac{\pi}{a} \Rightarrow \begin{cases} E(r,t) \approx E_0 e^{i\omega t} \\ u_n(t) \approx u e^{-i\omega t} \\ v_n(t) \approx v e^{-i\omega t} \end{cases}$

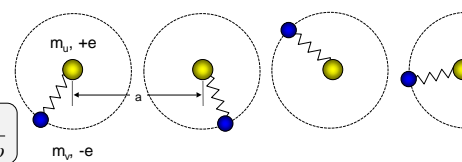
$$D_\omega = E_\omega + e(u_\omega - v_\omega) = \left(1 + \frac{ne^2}{4c} \frac{\omega_{TO}^2}{\omega_{TO}^2 - \omega^2 - 2i\gamma\omega} \right) E_\omega$$

$$\omega_{TO} = \sqrt{2c \frac{m_u + m_v}{m_u m_v}}$$

$$\varepsilon(\omega) = 1 + \frac{ne^2}{4c} \frac{\omega_{TO}^2}{\omega_{TO}^2 - \omega^2 - 2i\gamma\omega}$$

Atomi kötött elektronok

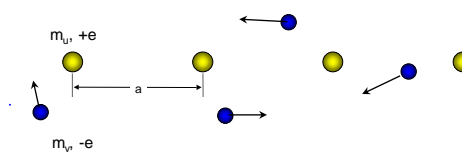
$m_u \gg m_v \Rightarrow \omega_{TO} = \sqrt{c \frac{m_u + m_v}{m_u m_v}} \approx \sqrt{\frac{c}{m_v}}$

$$\varepsilon(\omega) = 1 + \frac{ne^2}{2c} \frac{\omega_{TO}^2}{\omega_{TO}^2 - \omega^2 - 2i\gamma\omega}$$

Fémes (szabad) elektronok

$m_u \gg m_v$ & $c=0 \Rightarrow \begin{cases} \frac{ne^2}{2c} \omega_{TO}^2 = \frac{ne^2}{2c} 2c \frac{m_u + m_v}{m_u m_v} \approx \frac{ne^2}{m_v} \\ \omega_{TO} = 0 \end{cases}$

$$\varepsilon(\omega) = 1 - \frac{ne^2}{m_v} \frac{1}{\omega^2 + 2i\gamma\omega}$$

Nanotechnológia és anyagtudomány: optikai spektroszkópia blokk

Elektrongerjesztések spektroszkópiája

Fémes (szabad) elektronok: Drude modell

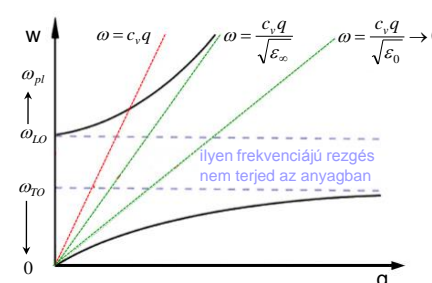
$$\varepsilon(\omega) = 1 - \frac{ne^2}{m_v} \frac{1}{\omega^2 + 2i\gamma\omega} = 1 - \frac{\omega_{pl}^2}{\omega^2 + 2i\gamma\omega}$$

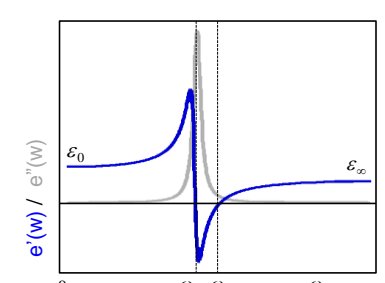
Hullámegyenlet Fourier komponensekre:

$$0 = \mathbf{q} \times (\mathbf{q} \times \mathbf{E}_{\mathbf{q},\omega}) + \frac{\omega^2}{c_v^2} \varepsilon(\omega) \mathbf{E}_{\mathbf{q},\omega} = \mathbf{q} \times (\mathbf{q} \times \mathbf{E}_{\mathbf{q},\omega}) + \frac{\omega^2}{c_v^2} \left(1 - \frac{\omega_{pl}^2}{\omega^2} \right) \mathbf{E}_{\mathbf{q},\omega}$$

Longitudinális megoldás: $0 = \mathbf{q} \times \mathbf{E}_{\mathbf{q},\omega} \Leftrightarrow \varepsilon(\omega) = 0 \Rightarrow \omega = \omega_{pl}$

Diszperziós reláció: $q^2 = \frac{\omega^2}{c_v^2} \varepsilon(\omega) = \frac{\omega^2}{c_v^2} \left(1 - \frac{\omega_{pl}^2}{\omega^2} \right) \Rightarrow \omega(q) = \sqrt{\frac{c_v^2 q^2 + \omega_{pl}^2}{1}}$

Nanotechnológia és anyagtudomány: optikai spektroszkópia blokk

Elektrongerjesztések spektroszkópiája

Fémek (szabad) elektronok: Drude modell

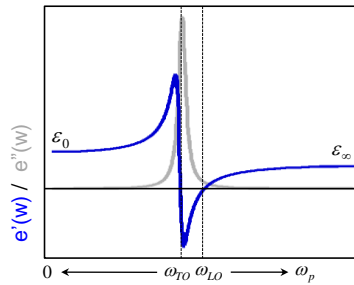
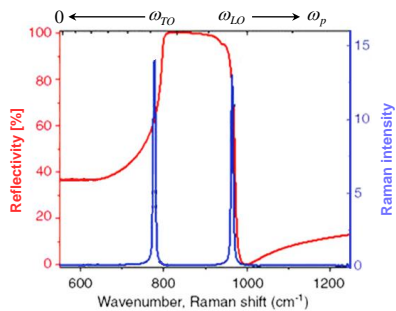
$$\varepsilon(\omega) = \varepsilon_\infty - \frac{ne^2}{m_v} \frac{1}{\omega^2 + 2i\gamma\omega} = \varepsilon_\infty - \frac{\omega_{pl}^2}{\omega^2 + 2i\gamma\omega}$$

Hullámegyenlet Fourier komponensekre:

$$0 = \mathbf{q} \times (\mathbf{q} \times \mathbf{E}_{\mathbf{q},\omega}) + \frac{\omega^2}{c_v^2} \varepsilon(\omega) \mathbf{E}_{\mathbf{q},\omega} = \mathbf{q} \times (\mathbf{q} \times \mathbf{E}_{\mathbf{q},\omega}) + \frac{\omega^2}{c_v^2} \left(\varepsilon_\infty - \frac{\omega_{pl}^2}{\omega^2} \right) \mathbf{E}_{\mathbf{q},\omega}$$

Longitudinális megoldás: $0 = \mathbf{q} \times \mathbf{E}_{\mathbf{q},\omega} \Leftrightarrow \varepsilon(\omega) = 0 \Rightarrow \omega = \frac{\omega_{pl}}{\sqrt{\varepsilon_\infty}} = \omega_p$

Diszperziós reláció: $q^2 = \frac{\omega^2}{c_v^2} \varepsilon(\omega) = \frac{\omega^2}{c_v^2} \left(\varepsilon_\infty - \frac{\omega_{pl}^2}{\omega^2} \right) \Rightarrow \omega(q) = \sqrt{\frac{c_v^2 q^2 + \omega_{pl}^2}{\varepsilon_\infty}}$

Nanotechnológia és anyagtudomány: optikai spektroszkópia blokk

Elektrongerjesztések spektroszkópiája

Fémek (szabad) elektronok: Drude modell

$$\varepsilon(\omega) = \varepsilon_\infty - \frac{\omega_{pl}^2}{\omega^2 + 2i\gamma\omega} = \left[\varepsilon_\infty - \frac{\omega_{pl}^2}{\omega^2 + \gamma^2} \right] + i \left[\frac{\omega_{pl}^2 \gamma}{\omega(\omega^2 + \gamma^2)} \right] = \varepsilon' + i\varepsilon'' \quad \omega_p = \frac{\omega_{pl}}{\sqrt{\varepsilon_\infty}}$$

$$\omega \ll \gamma, \omega_{pl}$$

$$\varepsilon(\omega) \approx \left[\varepsilon_\infty - \frac{\omega_{pl}^2}{\gamma^2} \right] + i \left[\frac{\omega_{pl}^2}{\gamma\omega} \right]$$

$$R(\omega) \approx 1 - 2 \sqrt{\frac{2\gamma\omega}{\omega_{pl}^2}}$$

$$\gamma \ll \omega \ll \omega_{pl}$$

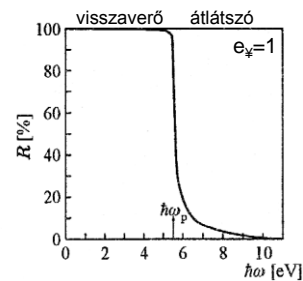
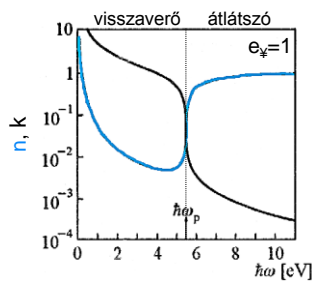
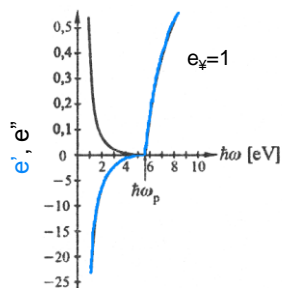
$$\varepsilon(\omega) \approx \left[\varepsilon_\infty - \frac{\omega_{pl}^2}{\omega^2} \right] + i \left[\frac{\gamma\omega_{pl}^2}{\omega^3} \right]$$

$$R(\omega) \approx 1 - \frac{2\gamma}{\omega_{pl}}$$

$$\gamma, \omega_{pl} \ll \omega$$

$$\varepsilon(\omega) \approx \left[\varepsilon_\infty - \frac{\omega_{pl}^2}{\omega^2} \right] + i \cdot 0$$

$$R(\omega) \approx \frac{1 - \sqrt{\varepsilon_\infty}}{1 + \sqrt{\varepsilon_\infty}}, \quad T(\omega) \approx 1$$

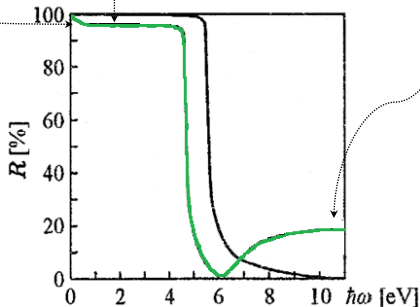
Nanotechnológia és anyagtudomány: optikai spektroszkópia blokk

Elektrongerjesztések spektroszkópiája

Fémes (szabad) elektronok: Drude modell

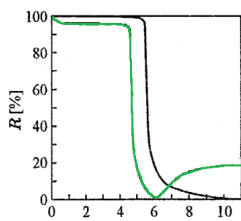
$$\epsilon(\omega) = \epsilon_\infty - \frac{\omega_{pl}^2}{\omega^2 + 2i\gamma\omega} = \left[\epsilon_\infty - \frac{\omega_{pl}^2}{\omega^2 + \gamma^2} \right] + i \left[\frac{\omega_{pl}^2 \gamma}{\omega^2 + \gamma^2} \right] = \epsilon' + i\epsilon'' \quad \omega_p = \frac{\omega_{pl}}{\sqrt{\epsilon_\infty}}$$

$\omega \ll \gamma, \omega_{pl}$	$\gamma \ll \omega \ll \omega_{pl}$	$\gamma, \omega_{pl} \ll \omega$
$\epsilon(\omega) \approx \left[\epsilon_\infty - \frac{\omega_{pl}^2}{\gamma^2} \right] + i \left[\frac{\omega_{pl}^2}{\gamma\omega} \right]$	$\epsilon(\omega) \approx \left[\epsilon_\infty - \frac{\omega_{pl}^2}{\omega^2} \right] + i \left[\frac{\gamma\omega_{pl}^2}{\omega^3} \right]$	$\epsilon(\omega) \approx \left[\epsilon_\infty - \frac{\omega_{pl}^2}{\omega^2} \right] + i \cdot 0$
$R(\omega) \approx 1 - 2 \sqrt{\frac{2\gamma\omega}{\omega_{pl}^2}}$	$R(\omega) \approx 1 - \frac{2\gamma}{\omega_{pl}}$	$R(\omega) \approx \left[\frac{1 - \sqrt{\epsilon_\infty}}{1 + \sqrt{\epsilon_\infty}} \right]^2, T(\omega) \approx 1$

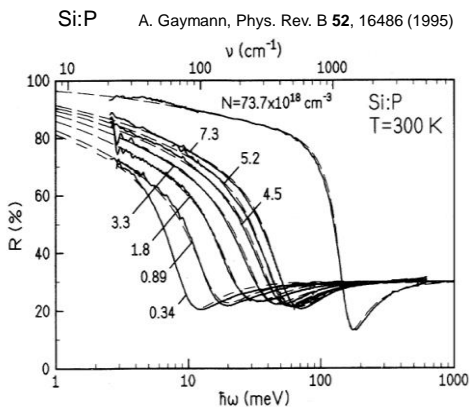
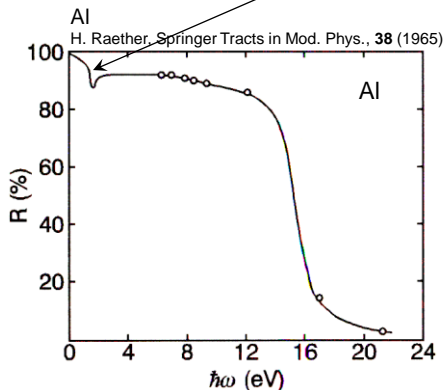

Nanotechnológia és anyagtudomány: optikai spektroszkópia blokk

Elektrongerjesztések spektroszkópiája

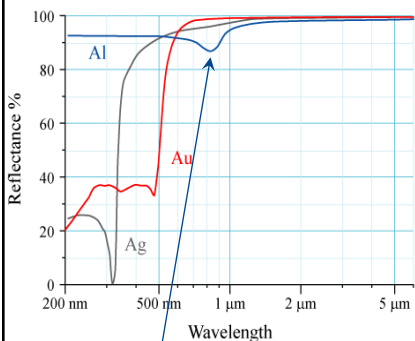
Itt van a plazma él, de összeér a sáv-sáv gerjesztések tartományával, ezért nem esik le drasztikusan a reflektivitás.

Nanotechnológia és anyagtudomány: optikai spektroszkópia blokk

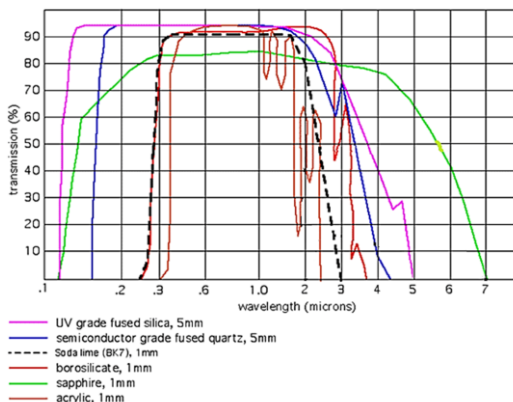
Elektrongerjesztések spektroszkópiája

Referencia tükörnek leggyakrabban használt fémek

Itt van a plazma él, de összeér a sáv-sáv gerjesztések tartományával, ezért nem esik le drasztikusan a reflektivitás.

Lencsének, optikai ablaknak, küvettának leggyakrabban használt félvezető, szigetelő

Nanotechnológia és anyagtudomány: optikai spektroszkópia blokk

Elektrongerjesztések spektroszkópiája

Kétszintű atom optikai átmenetei

VI./1.

Dinam. egyenletből:

$$H_D = \frac{1}{2m} (p + eA)^2 - e\phi + \int (\sigma) \mathcal{L}_S + \frac{e}{m} S \mathcal{L} + \dots$$

Statisztikus eset, H-atom zérus mágneses térben:

$$H = \frac{p^2}{2m} - \frac{Ze^2}{4\pi r} + \int (\sigma) \mathcal{L}_S = H_0 + H_{SO}$$

$$H_0 = -\frac{\hbar^2}{2m} \Delta - \frac{Ze^2}{4\pi r} = -\frac{\hbar^2}{2m} \left[\frac{\partial^2}{\partial r^2} + \frac{2}{r} \frac{\partial}{\partial r} \right] + \frac{\hbar^2 l^2}{2mr^2} - \frac{Ze^2}{4\pi r}$$

$$[l_i, l_j] = i\hbar \epsilon_{ijk} l_k$$

$$[l_i, l^2] = 0$$

Mivel gömbi koordinátákban $l = l(\theta, \varphi) \Rightarrow [l_i, H_0] = [l^2, H_0] = 0$

$\Rightarrow$ rajtállapotok: $|n l m\rangle = R_{nl}(r) Y_l^m(\theta, \varphi)$, ahol $l^2 Y_l^m = l(l+1) \hbar^2 Y_l^m$
 $l_z Y_l^m = m \hbar Y_l^m$

$$E_{n l m} = E_n$$

Inverz szimmetria: $[i, H_0] = 0 \Rightarrow i |n l m\rangle = (-1)^l |n l m\rangle$

H-atom hullámfüggvény-ei paritás rajtáll.

Nanotechnológia és anyagtudomány: optikai spektroszkópia blokk

Elektrongerjesztések spektroszkópiája

Hidrogén-szerű atom optikai átmenetei

VI./4.

Földel elektron esetén: $H^1 = \sum_i \left(\frac{p_i^2}{2m} - \frac{Ze^2}{4\pi\epsilon_0 r_i} + \sum_j (r_j) \delta_{ij} \epsilon_i \epsilon_j \right) + \sum_{i>j} \frac{e^2}{4\pi\epsilon_0 r_{ij}}$

centrális tér közelítés

$H^1 \approx \sum_i \left(\frac{p_i^2}{2m} - \frac{Ze^2}{4\pi\epsilon_0 r_i} + \sum_j (r_j) \delta_{ij} \epsilon_i \epsilon_j + U_i(r_i) \right)$, ahol $U_i(r_i) = \left\langle \sum_{j>i} \frac{e^2}{4\pi\epsilon_0 r_{ij}} \right\rangle$

$H_0^1 = \sum_i \left(\frac{p_i^2}{2m} + V_i(r_i) \right) \Rightarrow |n l m_l\rangle = R_{nl}^1(r_i) Y_l^{m_l}(\theta_i, \varphi_i)$

gömbösített állapot
dein a közelítőben a radiális része a hullámfüggvények változik csak $E_S \rightarrow E_{n,l}$

s, p, d, f átmenet felmaradása a Coulomb korr. miatt az s-ok között

Mi az optikai ($h\nu \leq 10\text{eV}$) csak a legkülső bűj elektronjainak gerjesztéseit tekintjük. Persze több külső elektron is lehet, ekkor antiszimmetrizált sorsokat hullámfüggvényekkel dolgozunk.

$L = \sum_i l_i, S = \sum_i s_i$ - val minden ugyanaz, ha ettől tekintünk a konfiguráció keverékét

Nanotechnológia és anyagtudomány: optikai spektroszkópia blokk

Elektrongerjesztések spektroszkópiája

Hidrogén-szerű atom optikai átmenetei

VI./5.

Kiválasztási szabályok:

EO: $\langle f | E_x | i \rangle$

• paritásváltó (MD, EQ paritásváltó)

• $|\Psi\rangle = |\tau\rangle \otimes |\sigma\rangle \Rightarrow \langle s^+ | s^+ \rangle \langle \tau^+ | E_x | \tau^- \rangle = \sum_{s_i, s_j} \langle \tau^+ | E_x | \tau^- \rangle$
vagyis, ha σ és τ keveri, akkor EO operátor nem változtatja meg a spin csak a pályamomentumot

• H-szerű atomra: $\sum_{s_i, s_j} \langle R_{nl}^1(r) Y_l^{m_l} | r Y_1^{m_1} | R_{n'l'}^1(r) Y_{l'}^{m_{l'}} \rangle = \sum_{s_i, s_j} \langle R_{nl}^1(r) | r | R_{n'l'}^1(r) \rangle \underbrace{\langle Y_l^{m_l} | Y_1^{m_1} | Y_{l'}^{m_{l'}} \rangle}_{\text{ez a rész adja a kiválasztási szabályt}}$

- $\Rightarrow$ {
I. $m_l = m_{l'} + m_{m_1}$
II. $l + l' + 1$ páros (paritás kiv. szabály)
III. $|l - l'| \leq 1 \leq l + l'$

II. + III.: $s \rightarrow p, p \rightarrow d, d \rightarrow f$ ($l - l' = \pm 1$)

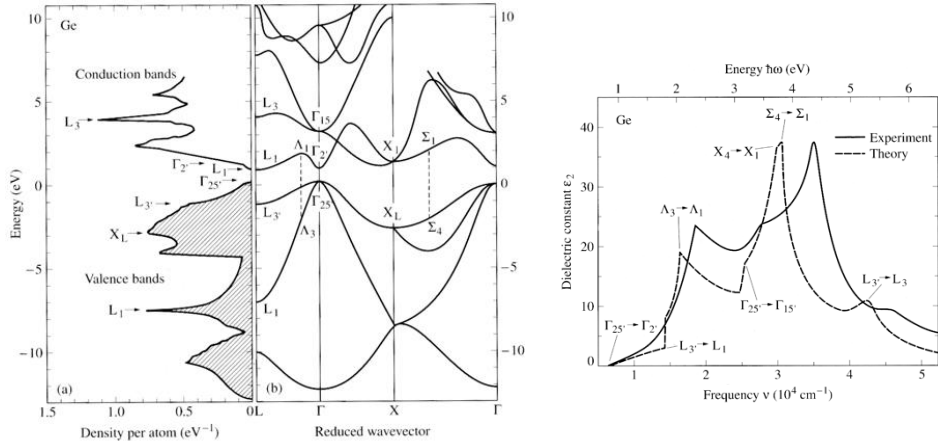
I.: foton polarizációjára m_{m_1}

$\langle f | E_x | i \rangle = \langle f | \frac{1}{\sqrt{2}} (Y_1^1 - Y_1^{-1}) | i \rangle; \langle f | E_y | i \rangle \propto \langle f | Y_1^1 + Y_1^{-1} | i \rangle$
 $\langle f | E_z | i \rangle \propto \langle f | Y_0^0 | i \rangle; \langle f | E(x \pm iy) | i \rangle \propto \langle f | Y_1^{\pm 1} | i \rangle$

Nanotechnológia és anyagtudomány: optikai spektroszkópia blokk

Elektronerjesztések spektroszkópiája

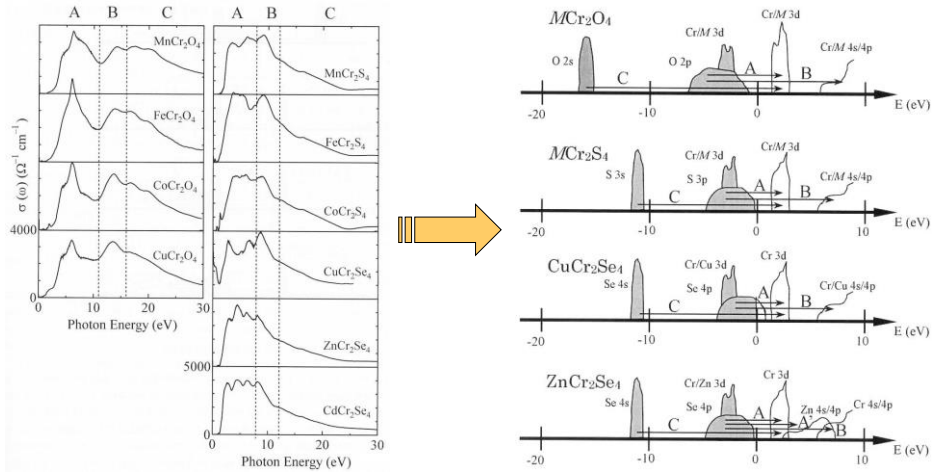
Germánium sáv szerkezete és abszorpciós spektruma

Nanotechnológia és anyagtudomány: optikai spektroszkópia blokk

Elektronerjesztések spektroszkópiája

Sáv-sáv átmenetek

Nanotechnológia és anyagtudomány: optikai spektroszkópia blokk

Elektrongerjesztések spektroszkópiája

Exciton gerjesztések

Cu_2O : direkt sáv-sáv átmenet tiltott a szimmetria miatt, de "p" típusú ($l=1$) exciton állapotokba való gerjesztés megengedett.

P.W. Baumeister, PR 121, 359 (1957)

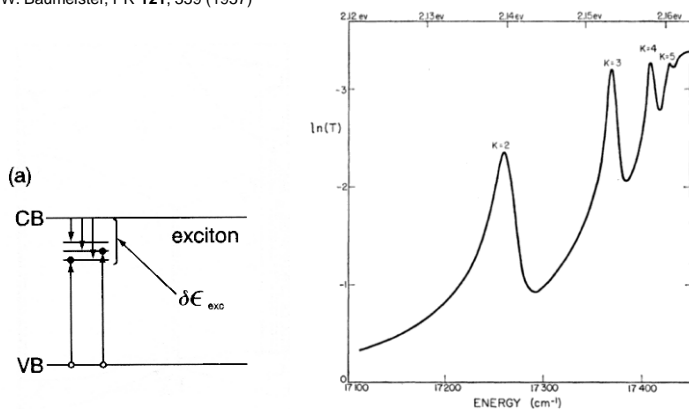
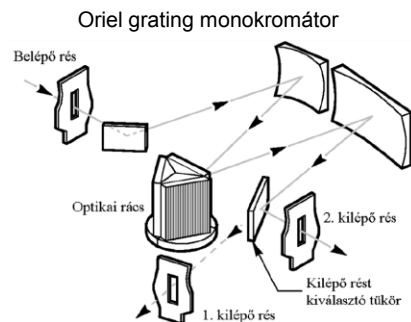
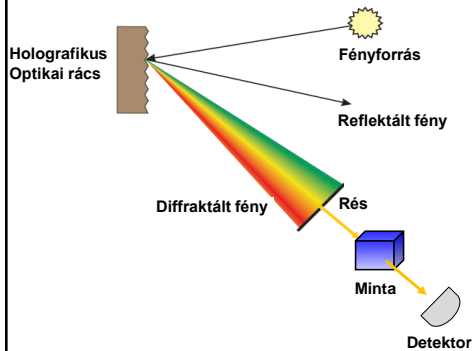

FIG. 6. The logarithm of the transmission as a function of photon energy of a Cu_2O sample at 77°K , showing the details of the yellow series of exciton lines.

Nanotechnológia és anyagtudomány: optikai spektroszkópia blokk

Elektrongerjesztések spektroszkópiája

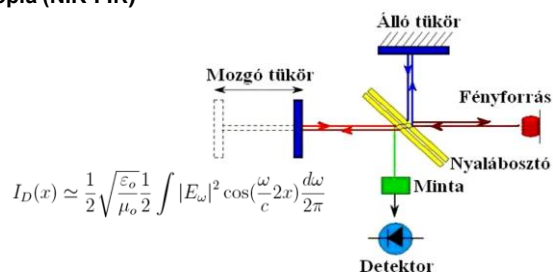
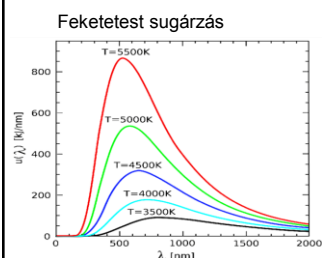
Diszperziós spektroszkópia (UV-NIR)

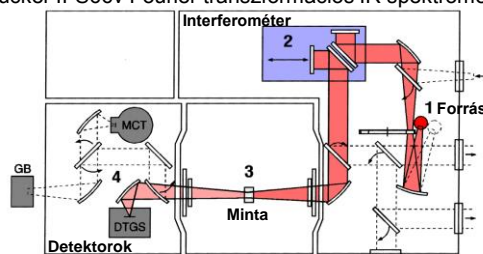
Nanotechnológia és anyagtudomány: optikai spektroszkópia blokk

Elektronerjesztések spektroszkópiája

Fourier transzformációs spektroszkópia (NIR-FIR)

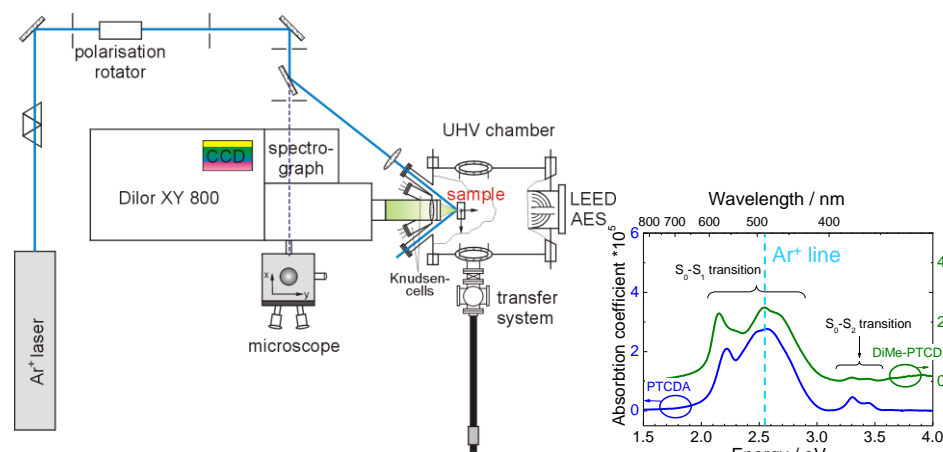
Brucker IFS66v Fourier transzformációs IR spektrométer

Nanotechnológia és anyagtudomány: optikai spektroszkópia blokk

Elektronerjesztések spektroszkópiája

Raman spektrométer

Dilor XY 800 Spectrometer

Monochromatic light source: Ar⁺ Laser (2.54eV), Detector: CCD

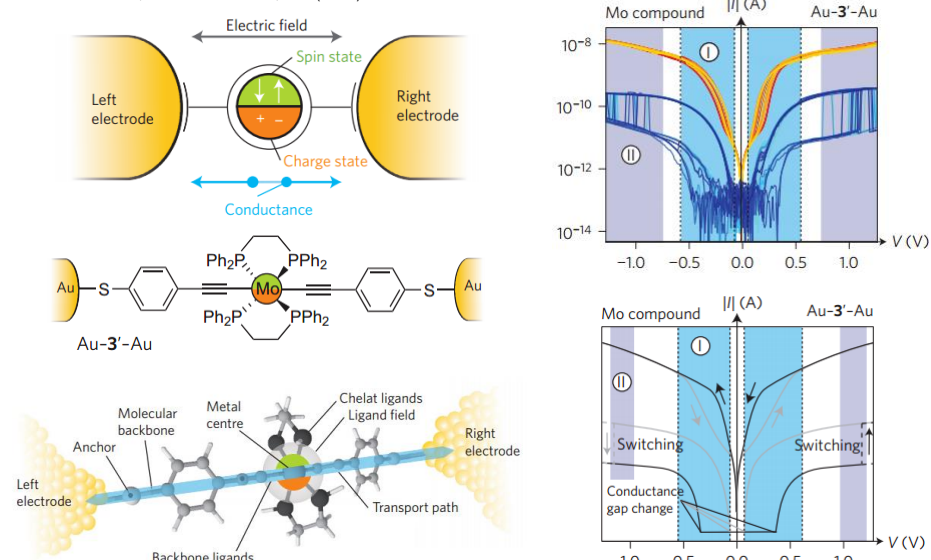
- resonance condition with the absorption band of the **organic crystalline material**.
- resolution: 1.2 cm⁻¹ to 3.5 cm⁻¹.

Nanotechnológia és anyagtudomány: optikai spektroszkópia blokk

Rezgési spektroszkópia

Molekulapályák, töltésállapot mérése vezetőképességgel

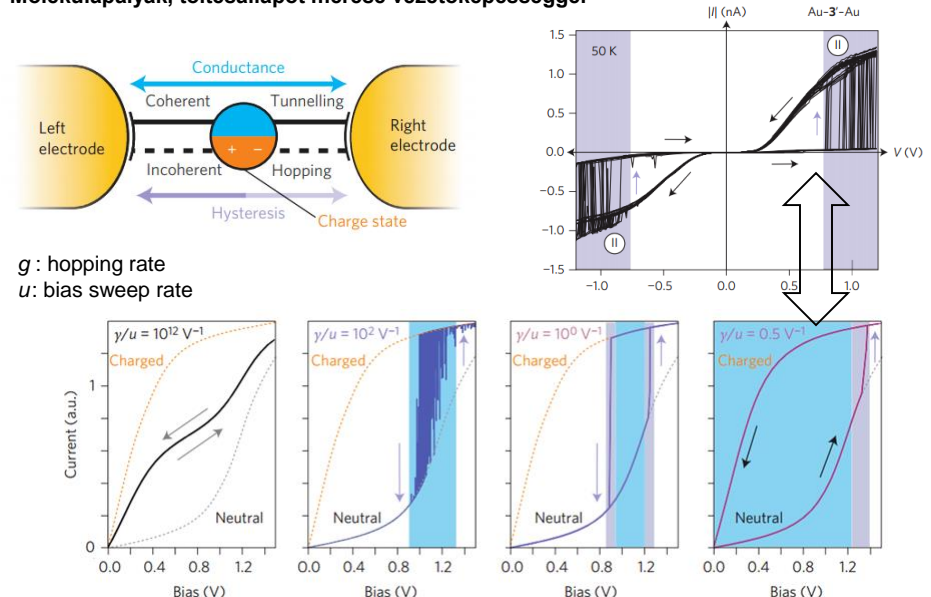
Schwartz et al., Nat. Nanotech. 11, 170 (2016)

Nanotechnológia és anyagtudomány: optikai spektroszkópia blokk

Rezgési spektroszkópia

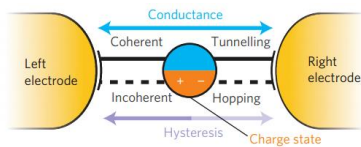
Molekulapályák, töltésállapot mérése vezetőképességgel

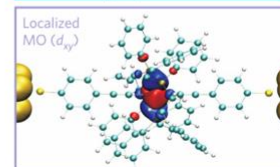
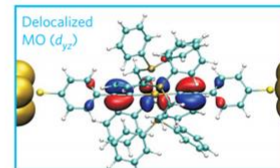
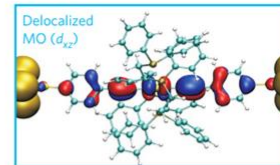
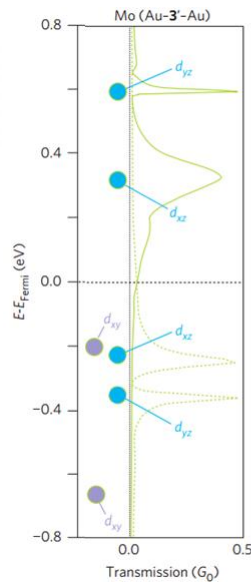
Nanotechnológia és anyagtudomány: optikai spektroszkópia blokk

Rezgési spektroszkópia

Molekulapályák, töltésállapot mérése vezetőképességgel

"Here, the conductance is governed by a coherent tunneling channel mediated by a delocalized molecular orbital (MO) ('fast channel'), whereas hysteresis is related to charging of a localized MO in an electron-hopping channel ('slow channel'). The probability that the localized MO is occupied determines the respective conductance contributions from the two charging states at every bias increase."

Nanotechnológia és anyagtudomány: optikai spektroszkópia blokk